

ВІДГУК

офіційного опонента

доктора педагогічних наук, професора **Іванової Тетяни Вікторівни**на дисертаційну роботу **Наталії Олексіївни Приходькіної****«Тенденції розвитку медіаосвіти учнів у закладах середньої освіти****розвинених англomовних країн»,** подану до спеціалізованої вченої ради Д 26.452.01 Інституту педагогіки НАПН України на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Актуальність теми виконаної роботи та зв'язок із планами відповідних галузей науки. Серед ключових напрямів оновлення змісту освіти важлива роль належить упровадженню і розвитку сучасної медіаосвіти, яка за визначенням Концепції впровадження медіаосвіти в Україні, є «частиною освітнього процесу, спрямованою на формування в суспільстві медіакультури, підготовки особистості до безпечної та ефективної взаємодії із сучасною системою мас-медіа». Для ефективного провадження медіаосвіти, розробки навчальних програм та методичних матеріалів, підготовки учнів та вчителів необхідним є адекватне осмислення та аналіз зарубіжного досвіду розвитку медіаосвіти, виокремлення тенденцій її розвитку у розвинених англomовних країнах. Це пов'язано з тим, що саме в цих країнах рівень медіаосвіти посідає чільне місце; англomовний фактор виступає об'єднувальним критерієм для вивчення та аналізу, і головне, ефективного впровадження кращих зразків медіаосвіти дозволить активніше протистояти пропаганді та інформаційній війні, яка ведеться на території України. З огляду на ці обставини, вважаємо, що дисертаційне дослідження Приходькіної Наталії Олексіївни є досить актуальним і своєчасним.

Представлена до захисту докторська дисертація відповідає законодавчим, нормативним вимогам: ураховано освітньо-кваліфікаційні вимоги, окреслені Національною рамкою кваліфікацій, Закону України «Про

вищу освіту», положення Концепції «Нова українська школа» (2016), Концепції розвитку педагогічної освіти (2018), Концепції упровадження медіаосвіти в Україні (2016).

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій забезпечується логікою подання наукового апарату дослідження: об'єкта, предмета, мети, послідовним розв'язанням семи поставлених завдань; репрезентативністю джерельної бази та апробацією результатів, висновками та рекомендаціями, які подані до кожного розділу, загальних висновках дисертації та додатках.

Достовірність отриманих висновків підтверджено використанням комплексу теоретичних та емпіричних методів дослідження, ґрунтовною джерельною базою, апробацією результатів дослідження, про свідчать довідки про впровадження результатів дослідження.

Достатня теоретична основа дисертації дозволили Н. О. Приходькіній отримати результати, які мають наукову новизну і практичне значення.

Не зважаючи на те, що проблема розвитку медіаосвіти та медіаграмотності активно досліджується науковцями останні десятиріччя, заслуговує на увагу те, що дослідниця розглядає їх у площині визначення основних світових тенденцій, виокремлення провідних напрямків та сутності характерних ознак, що додає дослідженню глибокий аналітичний та компаративістський смисл. Отже, дисертантка вперше:

- в українській педагогічній науці системно дослідила феномен медіаосвіти учнів у закладах загальної середньої освіти розвинених англomовних країн; обґрунтувала його соціальну взаємозалежність, комплексність й динамічність у глобалізованому цифровому світі;
- на основі методологічних постулатів педагогічної компаративістики розроблено авторську модель проведення порівняльно-педагогічного дослідження, яка забезпечила валідність дослідних результатів у процесі порівняння й узагальнення характеристик медіаосвіти в аналізованих дисертанткою країнах;

- на основі методу теоретичного узагальнення авторка дисертації дослідила теоретичні засади медіаосвіти учнів у закладах середньої освіти розвинених англомовних країн, що, на думку автора, вирізняються міждисциплінарністю, інтегративністю, взаємодоповненістю;
- Приходькіна Н. О. обґрунтувала також медіаспрямованість змісту шкільної освіти розвинених англомовних країн, що реалізується засобами національних/регіональних стандартів, типових навчальних програм;
- на основі методу аналізу тенденцій дисертантка обґрунтувала тенденції розвитку медіаосвіти на рівні шкільної освіти в Австралії, Канаді, Сполученому Королівстві та США;
- також окреслила перспективи використання конструктивного досвіду розвинених англомовних країн щодо медіаосвіти учнів у закладах загальної середньої освіти України.

Дослідницею доведено, що однією з глобальних тенденцій суспільного розвитку є утвердження інформаційної цивілізації та відповідної їй інформаційної культури суспільства й особистості. Думка про те, що медіаосвіта, як соціально-педагогічний напрям, покликана адаптувати людину до соціокультурних трансформацій, основою яких є технологічні досягнення, є цілком слушною.

Аналіз феномену медіаосвіти як предмету педагогічної компаративістики дозволив Н.О. Приходькіній зробити висновок про те, що в сучасному інформаційному суспільстві медіаосвіту трактують з позиції навчання; напряму в педагогіці; педагогічного руху; суспільно-просвітницької або культурно-просвітницької діяльності.

На підставі компаративного аналізу авторка дисертації уточнила сутність дефініції «медіаосвіта», яку вона розглядає, як освіту, спрямовану на формування в учня сукупності знань, компетентностей і практик, за допомогою яких він/вона може отримувати, аналізувати, оцінювати, генерувати, інтерпретувати всі форми медіаповідомлень з розумінням соціокультурного та

політичного контексту, використовуючи необхідні засоби на творчій, законній й етичній основі.

Цікавим є й порівняльний аналіз понять, зроблений авторкою дисертації. Так, Н.О. Приходькіна зазначила, що у Сполученому Королівстві та в Україні загальнонавчаними є термін «медіаосвіта» та «медіаграмотність», останній розглядають як результат медіаосвіти. В Україні ж, наголошує авторка, в останні роки поширення набуває термін «медіа- та інформаційна грамотність»/інфомедійна грамотність». В Австралії, за аналізом дослідниці, панує термін «медіаосвіта», а у Канаді та США пріоритетність має термін «медіаграмотність». Вважаємо, що розуміння в різниці трактувань базових понять вкрай важливо для дослідників для того, щоб окреслити спільні напрями роботи у сфері медіаосвіти й визначити специфічні національні і ментальні особливості формування навичок медіаграмотності учнів закладів середньої освіти розвинених англomовних країн.

Дослідження розвитку медіаосвіти у глобалізаційному контексті дозволило авторці виявити соціокультурні передумови її розвитку. Конвергенція ідей інформаційного суспільства, на думку авторки, виявляється в таких важливих процесах, як орієнтованість на майбутнє, пріоритет теорії над емпіризмом, кодифікація знань в абстрактних системах символів, що можуть використовуватися для інтерпретації різноманітних сфер досвіду. Цікавим є висновок Ж. Фурастьє, який визнав, що «середньому американцю властивим є імунітет щодо «міфологічних ідей» і здатність швидко адаптуватись до мінливих умов. Вважаємо, що на формування саме такої особистості мають бути зорієнтовані всі виховні впливи та медіаосвітня діяльність нашої країни. Підсумовуючи теорії та концепції провідних світових вчених, дисертантка наголошує на тому, що у XXI ст. недостатньо вміти самостійно засвоювати та накопичувати інформацію, а треба навчитися такої технології роботи з інформацією, яка підготує людину до ухвалення рішень на основі колективного інформаційного знання.

Зазначено, що провідними організаціями, що впливають на розвиток медіаосвіти на міжнародному рівні медіаосвіти є, передусім, ЮНЕСКО, Глобальний альянс за партнерство у сфері медіа та інформаційної грамотності, Рада Європи.

На основі ґрунтовно проведеного аналізу глобалізаційного виміру розвитку медіаосвіти дисертантці вдалося виокремити напрямки національного розвитку медіаосвіти у розвинених англomовних країнах.

Виходячи з ключових концепцій за Л. Мастерманом, авторка дисертації систематизує та узагальнює теоретичні підходи до розвитку медіаосвіти, які існують у зарубіжних країнах. Такими підходами, на думку автора є: семіотичний, ідеологічний, культурологічний, естетичний, художній, практичний, прагматичний та фокус грамотності, ін'єкційний, теоретичний. Корисним є те в цієї частині викладеного матеріалу, що авторка не тільки узагальнює ці підходи, але й аналізує їх з позиції переваг та недоліків. Висновок про те, що метою медіаосвіти – прагнення допомогти учням отримувати від медіа максимум користі згідно з власними схильностями, тобто стимулювання розуміння учнями ролі медіа в їхньому житті, формування здібностей учнів до аналізу й оцінювання окремих елементів тексту тощо, є цілком слушною.

Ретроспективний аналіз розвитку медіаосвіти учнів у розвинених англomовних країнах дозволив дисертантці визначити цілі, завдання та основні принципи медіаосвіти учнів. Спираючись на класичну концепцію ЮНЕСКО, основними завданнями медіаосвіти, на думку автора, є: навчитися аналізувати, критично осмислювати та створювати тексти, визначати джерела медіатекстів, їх політичні, соціальні, комерційні або культурні інтереси, інтерпретувати медіатексти та цінності, поширювати медіа, мати можливість доступу до медіа – як для сприйняття, так і для створення медіапродукції. На питання чому саме такі завдання стоять перед медіаосвітою, Н. О. Приходькіна дає відповідь, спираючись на рекомендації Севільського семінару «Медіаосвіта й молодь» (2002 р.) щодо властивостей медіаосвіти, які авторка узагальнює як: викладання

та навчання медіа, а не за допомогою медіа, наявність критичного аналізу та творчого бачення, медіаосвіта може і мусить здійснюватися в офіційних і неофіційних умовах, узгоджуватися з культурною атмосферою та медіапродукцією певного регіону. Тобто, головне завдання медіаосвіти – навчити дитину грамотно «читати» медіатекст, а також залучити аудиторію підвищувати її рівень медіаграмотності та створенні навколо медіа сприятливого медіасередовища.

Грунтовне узагальнення науково-теоретичного досвіду розвитку медіаосвіти дало змогу авторці дисертаційного дослідження сконструювати методологічну модель порівняльно-педагогічного дослідження тенденцій розвитку медіаосвіти учнів у розвинених англомовних країнах. Розроблена модель охоплює три рівні: теоретико-методологічний, системно-аналітичний і узагальнювально-прогностичний. До кожного рівня розвитку медіаосвіти Н. О. Приходькіна визначила показники та критерії їх вимірювання.

Отже, практичне значення представленого дослідження полягає в тому, що дисертантка представила організаційно-педагогічне забезпечення та компоративний аналіз і рекомендації розвитку медіаосвіти учнів у закладах середньої освіти розвинених англомовних країн. Вона охарактеризувала змістове наповнення медіаосвіти у ландшафті шкільної освіти розвинених англомовних країн й дійшла до висновку, що медіаосвіта є важливим елементом усіх навчальних програм, інтегрована до основних шкільних предметів і викладається як окрема дисципліна. Н. О. Приходькіна ретельно проаналізувала особливості впровадження медіаосвіти в систему освітніх стандартів США, шкільні курикулуми Канади, Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії, Австралії. Провідною характеристикою медіаосвіти цих країн, вважає дослідниця, є здатність до аргументованого критичного осмислення медіа, розвиток їх «критичної автономії» в розумінні медіатекстів, підвищення їх інформаційної компетентності.

Практичним доробком у вітчизняну медіаосвіту є досвід використання форм та методів розвитку медіаграмотності у учнів середньої освіти

розвинених англомовних країн. Н. О. Приходкіна цілком слушно окреслює вікові особливості молоді, які здобувають медіаосвіту. Вона наголошує й на особливості «покоління Z» та званих «аборигенів цифрового світу», протиставляючи їх нам, старшому поколінню, так званим «цифровим мігрантам». Юні медіакористувачі, на думку автора, належать до нового типу візуальної та комунікативної культури. Саме для них медіа має виразний соціальний характер. Отже, специфіка цієї цільової аудиторії, на думку Н.О. Приходькіної, полягає в тому, що вони є справжніми «акробатами» цифрової комунікації, тобто отримують інформацію з різних джерел і по різних каналах, використовують «крихітні» медіаресурси, активно рекомендують медіаконтент своїм друзям, завжди мають при собі декілька медіапристроїв.

Специфічність учнівської молоді, вважає дослідниця, вплинуло й на диференціювання форм та методів розвитку якостей та навичок медіаграмотної особистості. Дуже цікавими й корисними для запозичення є вправи з медіаосвіти при вивченні різних навчальних дисциплін. Так, під час вивчення дисципліни «Мовне мистецтво» в програму впроваджено різноманітні оповідні й пояснювальні тексти зі сфер кіно, телебачення, популярних друкованих медіа та інтернету. У межах дисципліни «Математика», пише автор дисертації, вчителі використовують такі завдання, приховані силогізми в рекламі, підрахування відсоток рекламних повідомлень у різних медіатекстах. Корисним є методика медіаосвіти, яку дослідила авторка, і під час вивчення соціальних наук. Так, вчителі використовують інформацію з газет, інтернету та телебачення, вивчають карикатури, рекламні оголошення. Дисертантка зауважує, що основний висновок, який мають зробити учні, – зрозуміти «посередництво», тобто пропускання необроблених даних через сито конкретного медіа, як процеси з текстом, що потребує інтерпретації.

Грунтовним, на нашу думку, є аналіз дисертанткою міжнародної навчальної програми з медіа-та інформаційної грамотності для педагогів (2011 р.), що містить одинадцять модулів, висвітлює ключові теми і проблеми сучасних медіа. Дослідницею також проаналізована низка провідних закладів

вищої освіти англomовних країн, за програмами яких готують вчителів до імплементації медіаосвіти у рамках навчальних предметів.

Застосований метод аналізу тенденцій дозволив Н. О. Приходькіній виокремити логіку спільних трансформацій та тенденцій розвитку медіаосвіти, які вона структурувала за тривалістю (коротко-, довготермінові), за поширеністю (національні, кластерні, світові) та за сферою охоплення (загальні, специфічні). Дослідниця виокремила спільні для розвинених англomовних країн тенденції концептуалізації, законодавчого забезпечення, інституалізації, стандартизації; зазначила, що розвиток медіаосвіти в розвинутих англomовних країнах відзначається динамічністю, системністю, масштабністю, наступністю. Висновки дисертаційного дослідження системно та логічно увиразнюють структуру та послідовність наукового пошуку й отримання відповідних результатів наукової роботи.

Екстраполяція виокремлених тенденцій розвитку медіаосвіти в англomовних країнах забезпечила осмислення характеру розвитку медіаосвіти в Україні. Авторкою доведено, що розвиток медіаосвіти в Україні відзначається концептуалізацією, інституалізацією, стандартизацією тощо, що дає змогу вести мову про синхронізацію її розвитку з ключовими тенденціями англomовних країн та міжнародних організацій.

Дуже схвальним є те, що дослідниця розробила періодизацію розвитку медіаосвіти в Україні й зазначила основні організації, які піклуються розвитком медіаосвіти в Україні, а саме Академію Української Преси.

Зміст роботи та аналіз основних положень дисертації засвідчує досягнення мети і вирішення завдань дослідження. Висновки до дисертаційного дослідження є ґрунтовними та логічними. Список використаних джерел охоплює перелік опрацьованої літератури. Основний зміст роботи доповнюють додатки.

Результати дослідження висвітлено в 57 публікаціях, з-поміж яких: 3 монографії (з них – 1 одноосібна); 2 методичних посібники (у співавторстві); 18 статей у наукових фахових виданнях України (з них 16 одноосібних); 4 статті у

наукових виданнях інших держав із напряду, за яким підготовлено дисертацію; 34 публікації апробаційного характеру в наукових журналах і збірниках матеріалів науково-практичних конференцій і семінарів.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації.

Позитивно оцінюємо зміст виконаної дисертаційної роботи, наукове і практичне значення отриманих здобувачкою результатів, водночас вважаємо за необхідне висловити деякі зауваження та побажання щодо її вдосконалення:

1. Об'єктом дослідження авторка обрала середню освіту розвинених англомовних країн. Але обравши за критерієм англомовності й високого рівня освіти цих країн все ж таки зауважимо, що обрані для аналізу розвитку медіаосвіти країни мають свою структуру і специфіку. Так, середня освіта у Сполучених Штатах Америки здійснюється трьома етапами, а шкільний сектор має вкрай мало обов'язкових предметів для вивчення. У Великій Британії середня освіта здійснюється у чотири етапи і перелік основних обов'язкових предметів є досить великим. Австралія подібна до Англії, а ось інформаційні технології там вивчають у старших класах в якості орієнтації на майбутню спеціальність. Особливістю канадської освіти є те, що вона має різні системи навчання у різних провінціях. На нашу думку, бажано, щоб дослідниця врахувала ці особливості при аналізі стану медіаосвіти в цих країнах.

2. Цільова аудиторія, яку обрала дисертантка, – учні, молодь закладів середньої освіти. Але ж відомо, що шкільний вік характеризується суттєвою відмінністю та віковими особливостями. Так, процес медіаосвіти у першому етапі середньої освіти Великої Британії суттєво відрізняється за формами, методами, підходами від медіаосвіти 4 етапу навчання і так, по всіх описаних країнах. Дослідження, на нашу думку, значно б виграло, якби Н. О. Приходькіна диференціювала та систематизувала тенденції, форми та методи згідно вікових особливостей учнів середньої школи, або чітко окреслила вікові рамки цільової аудиторії учнів.

3. У параграфі 3.1 дисертаційного дослідження дисертантка описує підходи до розвитку медіаосвіти. Серед таких підходів, як семіотичний,

культурологічний, художній, естетичний, прагматичний, автор виокремлює такий підхід, як практичний. Хотілось би уточнити, а у процесі реалізації художнього, культурологічного, прагматичного підходу, хіба відсутня практика? Або практичний підхід означає щось інше? Також, вважаємо, що фокус грамотності, яку дисертантка вважає підходом не є таким, а є лише навичкою медіаграмотності.

4. Одним з завдань дослідження Н.О. Приходькіної є окреслення тенденцій розвитку медіаосвіти учнів, що відображено автором у моделі, яка має назву «методологічна модель порівняльно-педагогічного дослідження тенденцій розвитку медіаосвіти учнів у розвинутих англomовних країнах». Текст моделі наводиться у першому розділі дисертації, самі ж тенденції досліджуються й узагальнюються у четвертому та п'ятому розділах. Вважаємо за коректне описати модель після опрацювання з теоретичними та методологічними основами дослідження.

5. У параграфі 4.2 дисертації авторка аналізує досвід впровадження форм та методів медіаосвіти учнів на прикладі навчальних предметів: математика, природознавство, суспільні науки тощо. Бажано було б навести й досвід медіаосвітньої практики у процесі викладання медіаосвіти як окремої дисципліни.

6. У представлених висновках бажано б більш ретельно приділити увагу саме компаративістському компонентові. Тобто що ми, українські медіапедагоги можемо запозичити та впровадити у власну викладацьку практику.

Проте, висловлені зауваження і побажання не є принциповими і не впливають на загальний позитивний рівень виконаної докторської дисертації

Відповідність змісту автореферату основним положенням дисертаційної роботи. Вважаємо, що представлений здобувачкою автореферат за структурою, змістом та оформленням відповідає чинним вимогам МОН України до написання авторефератів дисертацій на здобуття ступеня доктора педагогічних наук. Зміст автореферату та основні положення дисертації є ідентичними.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам.

Дисертація Приходькіної Наталії Олексіївни «Тенденції розвитку медіаосвіти учнів у закладах середньої освіти розвинених англослов'янських країн» є завершеною самостійною науковою роботою, що містить нові науково обґрунтовані результати і за змістом, актуальністю, обсягом, новизною, обґрунтованістю наукових положень відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року (зі змінами, внесеними згідно з постановами КМУ № 656 від 19.08.2015 р., № 1159 від 30.12.2015 р., № 567 від 27.07.2016 р., № 943 від 20.11.2019 р., № 607 від 15.07.2020 р.), а її авторка, Приходькіна Наталія Олексіївна, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри соціальних комунікацій
Маріупольського державного університету

Т. В. Іванова

Особистий підпис

Т. В. Іванової

*завідувачка кафедри
соціальних комунікацій
Маріупольського державного університету
(Т. В. Іванова)*

